

Шевніна Л. Є.,

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

ЖАНРОВА КОМПЕТЕНЦІЯ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглядається поняття жанрової компетенції, визначається її місце у комунікативній компетенції фахівця та її компонентний склад.

Ключові слова: жанрова компетенція, комунікативна компетенція, жанр, фрейм, жанрова матриця.

В статье рассматривается понятие жанровой компетенции, определяется ее место в коммуникативной компетенции специалиста и ее компонентный состав.

Ключевые слова: жанровая компетенция, коммуникативная компетенция, жанр, фрейм, жанровая матрица.

The article deals with the concept of genre competence. Its place in the communicative competence of the specialist and its components are defined.

Key words: genre competence, communicative competence, genre, frame, genre matrix.

Постановка проблеми. У навчанні ділової англійської мови студентів немовних вищів набуває особливого значення жанровий підхід. Жанровий підхід є одним із різновидів когнітивно-комунікативного підходу в методиці навчання ділового спілкування. Він передбачає ознайомлення тих, хто навчається зі зразками жанру, що характерні для певної сфери спілкування фахівців. Жанровий підхід надає можливість моделювати і використовувати професійно значущі тексти відповідно до тих, котрі будуть зустрічатися в майбутній практиці професійного спілкування та пов'язані з жанровою компетенцією фахівця.

Аналіз досліджень і публікацій з теми. Проблема жанрової компетенції досліджувалася в лінгвістиці (В. В. Жура, В. І. Карасик, О. Б. Сиротініна), методиці навчання російської та іноземної мов (Н. І. Колеснікова, Л.Є. Шевніна, R. D. Babcock, V. M. Ressurrecció).

Метою статті є розглянути поняття жанрової компетенції у навчанні ділової англійської мови студентів немовних спеціальностей та визначити її компонентний склад.

Визначення жанрової компетенції нещодавно з'явилося у вітчизняній методиці викладання іноземних мов, хоча серед російських науковців це поняття вже давно набуло свою популярність. Багато вчених згодні з тим, що кожна людина має "жанрову компетенцію", що подібна до мовної компетенції або доповнює мовну та комунікативну компетенції, що дає змогу безпомилково пізнавати жанри й будувати відповідно до них свою мовленнєву поведінку. Однак у спробах дати єдиний теоретичний опис цього явища виникають труднощі, пов'язані насамперед з нескінченним різноманіттям жанрів. Іншим поясненням є той факт, що у науковій літературі текстова і жанрова компетенція, як правило, інтегровані. Проте ми вважаємо, що для методики формування жанрової компетенції необхідне розведення цих понять.

У зарубіжній методиці зроблено окремі спроби визначення поняття жанрової компетенції. За R. D. Babcock, жанрова компетенція – це здатність і вміння здійснювати комунікацію в спеціальній галузі національної мови. Ця компетенція містить у собі дві складові: власне жанрова компетенція і мовна компетенція [7]. У комунікативному вимірі жанрова компетенція допомагає комуніканту ідентифікувати комунікативну ситуацію і її контекст, учасників ситуації і відносини між ними, визначити мету інтеракції [8].

Н. І. Колеснікова, розглядаючи жанрову компетенцію у науковій сфері спілкування, визначає її як "сформоване уявлення про різноманіття видів та різновидів наукових жанрів, що зумовлені їх цільовим та функціональним призначенням; здатність до моделювання наукових текстів різних жанрів (вміння обрати жанр відповідно до комунікативної ситуації, подати його відповідно до соціально ухваленої моделі, що реалізована адекватними мовними конструкціями та стилістичними засобами)" [3, с. 124-125].

Погоджуючись з думкою зарубіжних методистів, ми розширюємо дане ними тлумачення і визначаємо жанрову компетенцію як знання студентами комунікативних цілей, макроструктур і мовних особливостей жанрів текстів, характерних для певної підмови й уміння продукувати власні [6, с. 91]. Жанровою компетенцією студентів немовного вишу є вміння дотримуватися таких комунікативних норм: об'єктивне відображення змісту соціальної ситуації, використання розмовних формул – сталих зворотів, словосполучень, мовленнєвих зразків, термінів і знань відповідності між складом інформації та типом висловлення.

Володіння професійними жанрами є основою для розв'язання професійних завдань у певній професійній сфері. Це особистісний ресурс, що дозволяє особистості впевнено відчувати себе в процесі спілкування, успішно розвивати діяльнісні та творчі здібності.

Це підтверджує дослідження Н. І. Колеснікової, у якому вона стверджує, що в процесі професійної підготовки необхідно приділяти особливу увагу жанровій компетенції як випереджувальному володінню науковими жанрами, та розглядає жанрову компетенцію як найважливіший компонент, ключову ланку професійної комунікативної компетенції [3].

Спираючись на думку Н. І. Колеснікової та наше визначення жанрового підходу і набір професійних мовленнєвих жанрів, ми можемо стверджувати, що жанрова компетенція фахівців є компонентом комунікативної компетенції. Усі компоненти комунікативної компетенції є рівноправними. Вони не працюють відособлено від інших компонентів, але діють у взаємодії як єдине ціле, і, відповідно до мети навчання, одна із компетенцій може стати головною (у нашому випадку жанрова компетенція) і всі компетенції працюють у взаємозв'язку з нею, доповнюючи її своїми елементами.

До складу жанрової компетенції підмови, що розглядається, нами зараховано елементи трьох основних компонентів: 1) лінгвістична компетенція; 2) предметна компетенція; 3) прагматична / стратегічна компетенція. Кожен компонент додатково містить у собі низку субкомпетенцій. Так, лінгвістичну компетенцію утворюють граматична й лексична субкомпетенції. До складу предметної компетенції увійдуть лінгвокраїнознавча, соціокультурна та професійна компетенції. Прагматична компетенція включає інтерактивну, дискурсивну й етикетну компетенцію.

Лінгвістична компетенція містить знання про лексичний та граматичний рівень текстів визначеної підмови.

Предметна компетенція фахівців з туризму містить у собі запас необхідних знань, достатніх для успішного здійснення професійної комунікації. Її складова – лінгвокраїнознавча субкомпетенція – являє собою комплекс знань про країну, мова якої вивчається, і різні варіанти мови спілкування (наприклад, англійська мова та її американський варіант). Друга складова предметної компетенції – соціолінгвістична субкомпетенція – містить знання щодо соціокультурних норм поведінки фахівців та їх комунікативних доцільностей. Це поняття включає знання про цю підмову, знання правил ввічливості, лінгвістичних маркерів, характерних для професійних жанрів. Інакше кажучи, це здатність вибирати і використовувати адекватні мовні засоби залежно від мети й ситуації ділового спілкування, від соціальних ролей учасників комунікації.

Останній компонент – професійна субкомпетенція – містить у собі знання, уміння й навички, необхідні для здійснення професійної діяльності у межах одержуваної спеціальності. Це основна частина фонових знань студентів, що формуються не тільки на аудиторних заняттях, а й на інших профільних предметах, у спілкуванні з фахівцями цієї галузі, у власній професійній діяльності.

Прагматичний компонент жанрової компетенції передбачає вміння висловлюватися відповідно до комунікативних намірів мовця і до ситуативних умов мовлення. Говорячи про жанрову компетенцію, ми називаємо прагматичну компетенцію стратегічною. Саме вона дає змогу успішно реалізувати всі інші компоненти жанрової компетенції. На основі прагматичної компетенції досягається успіх у розв'язанні таких комунікативних завдань, як інформування, спонукання, висловлення думки, оцінювання, встановлення контакту, а також ефективність впливу повідомлення на поведінку комуніканта в бажаному напрямі.

Інакше кажучи, прагматична компетенція – це здатність спеціаліста у процесі ділової комунікації співвідносити комунікативні наміри з мовними засобами на рецептивному і репродуктивному рівні мовленнєвої діяльності з метою здійснення мовленнєвого впливу. Це визначення пояснює наявність у складі прагматичної компетенції таких субкомпетенцій: 1) етикетна; 2) дискурсивна; 3) інтерактивна.

Етикетна субкомпетенція є невід'ємною складовою прагматичної компетенції і припускає знання етикету в діловому спілкуванні. Дискурсивний компонент прагматичної компетенції – це здатність розуміти й будувати зв'язні тексти й усні висловлення згідно з нормами певного жанру.

Інтерактивна субкомпетенція являє собою володіння вміннями встановлення, підтримки, розвитку взаємодії з носіями іноземної мови завдяки використанню комунікативних стратегій, встановлених правил і норм поведінки. Отже, у зв'язку з цим у формуванні жанрової компетенції набуває високу актуальність теорія фреймів.

Із загальновизнаного факту, що мовленнєві процеси людини опосередковані свідомістю, випливає, що мовленнєвий потік може бути схематизований, а мовленнєві схеми функціонують за аналогією з фреймами свідомості: починають діяти завдяки запуску механізму реагування на зовнішні умови комунікації. Одним із мовних корелятивів фрейму є розповідна форма, якій у сучасній лінгвістиці відповідає поняття “мовленнєвого жанру”.

На основі викладеного вище ми вважаємо, що жанр (фрейм) становить особливу стереотипну ситуацію і містить у собі обов'язкові компоненти (слоти): учасники ситуації, відносини між ними, функції тексту, тема, предмет мовлення, текстовий матеріал, подання і вираження, код. Інакше кажучи, у ролі компонентів фрейму виступають жанроутворювальні ознаки.

У динаміці фрейм можна представити як сценарій, що відображає розвиток основних сюжетів у рамках стереотипної ситуації. Сценарій відображає розвиток у межах стереотипної ситуації основних сюжетів, а мовленнєвий жанр прописує властиві їй лінгвістичні структури. Він закріплює стереотипний набір способів дій та їх послідовність у розвитку комунікативної події. У свою чергу, мовленнєвий жанр будується за відомими тематичними, композиційними й стилістичними канонами, закріпленими у лінгвістиці. Знання сценаріїв взаємодії і відповідних їм мовленнєвих жанрів забезпечує передбачуваність мовленнєвої поведінки в подібних ситуаціях спілкування, розпізнавання комунікантами ситуації, а також допомагає в прогнозуванні й моделюванні як самої ситуації, так і своєї поведінки в ній.

Отже, професійна інтерактивна компетенція фахівців охоплює знання когнітивних програм професійного дискурсу, фреймів ділових ситуацій, стратегій і тактик їх розгортання, закріплених за ними.

Необхідно зазначити, що наведений компонентний склад жанрової компетенції досить умовний. Окремі субкомпетенції можуть перехрещуватися, входити до складу інших компетенцій, мати інший зміст. Однак це не заважає стверджувати, що вищенаведених компонентів цілком достатньо для формування жанрової компетенції студентів-менеджерів.

З поняттям мовленнєвого жанру тісно пов'язане поняття про нормативну, схвалену в суспільстві манеру мовленнєвої поведінки, що відповідає статусу мовної особистості. Знання жанрових норм професійної мови передбачає наявність у свідомості мовленнєвої особистості якомога більшої кількості жанрових стереотипів для побудови мовленнєвої поведінки у професійній сфері спілкування, що вирізняється формалізованістю соціальних відносин.

З погляду когнітології жанровий стереотип, або жанровий фрейм, – це форма існування мовленнєвих жанрів у свідомості. Саме жанровий фрейм визначає здійснення, оформлення й порядок мовленнєвих подій,

використовує модель породження мовлення, що відповідає конкретній ситуації спілкування і продиктована нею. Чим більша кількість стереотипів існує у свідомості мовної особистості, тим вищий рівень її жанрової компетенції у сфері професійного спілкування.

В основі жанрового фрейму лежить певний інваріантний набір текстової структури, загальної для текстів певного жанру, що не залежить від мови, який ми називаємо *жанровою матрицею*. За В. А. Тиригіною жанр – це “вікно, крізь яке ми сприймаємо світ, матриці особливого роду, усередині яких ми організуємо нашу мову. Матриці самі по собі значущі, вони несуть інформацію про сфери людської діяльності, про обмеження комунікативної ситуації за параметрами адресата й адресанта, їх відносини, певного ракурсу в поданні повідомлення і стратегічної комунікативної мети” [5, с. 8].

Жанрові матриці – нове покоління опор. Вони надзвичайно місткі. Безумовним позитивом матриць є також і те, що вони легко “стикуються” з проблемним навчанням і, крім того, передбачають самостійну роботу студентів з ними.

Опори мають усі ознаки фрейму: каркас у вигляді рами, що поділена на сектори; фокус – тема, що актуалізована у центрі каркасу; слоти – порожні сектори, що заповнюються конкретним змістом теми (малюнками, міні-текстами). Ця опора дає можливість розгортати відповідь за сценарієм, кроки якого визначені назвою слот. Отже, ці опори являють собою візуалізацію фрейму-оповідання (діалогу). Розпочинаючи продукування текстів різних жанрів і тримаючи в пам’яті певну схему, а також стратегії та тактики їх побудови, студент успішно заповнює порожні місця (слоти) цієї матриці інформацією і, спираючись на них, продукує власні тексти.

Висновки. Формування жанрової компетенції є однією з основних умов навчання студентів-менеджерів професійної мови. Основою навчання даної категорії студентів зразкам жанрів повинна бути теорія лінгвістичного фрейму, що забезпечить швидке засвоєння зразків вербальної поведінки характерних для даної професійної сфери.

Перспективи подальшого вивчення теми полягають у вивченні особливостей формування жанрової компетенції у різних видах мовленнєвої діяльності.

Література:

1. Колесникова Н. И. Лингво-дидактическая концепция формирования жанровой компетенции учащихся в системе непрерывного языкового образования / Н. И. Колесникова. – М. : Флинта, Наука, 2009. – 408 с.
2. Тырыгина В. А. Проблема жанра в массово-информационном дискурсе : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / В. А. Тырыгина. – М., 2008. – 46 с.
3. Шевніна Л. Є. Формування жанрової компетенції студентів-менеджерів сфери туристичного і готельного обслуговування / Л. Є. Шевніна // Держава та регіони : зб. наук. праць. – Серія : Гуманітарні науки. – 2007. – № 3. – С. 90-93.
4. Babcock R. D. The Language-based Communication Zones Models: Development, Competences and Adjustment Patterns [Електронний ресурс] / R. D Babcock, B. Du-Babcock // Proceedings of The Association for Business Communication 7th Asia-Pacific Conference, 27–31 March, 2007. – Copyright 2007, Association for Business Communication. – Режим доступу – <http://www.businesscommunication.org/conventions/Proceedings/2007/HongKong/03ABCAsiaPac07.pdf>.
5. Ressurrecció V. M. The Acquisition of Translation Competence through Textual Genre [Електронний ресурс] / V. M. Ressurrecció, P. E. Piorno, I. G. Izquierdo // Copyright Translation Journal and the Authors. – 2008. – Режим доступу: <http://translationjournal.net/journal/46competence.htm>.